

Gėris ir grožis – tai akimirkos, kuriose telpa visa mūsų išreikštis

Palangoje, ant Birutės kalno, su orientalistu TADU SNUVIŠKIU kalbasi Jūratė Ziedelytė

– *Domiesi Pietų Azijos kultūra ir filosofija. Ar orientalistika apskritai tiek akademinėje, tiek viešojoje erdvėje yra per siaurai suprantama kaip tik indų, kinų ir japonų kalbų studijos?*

– Orientalistika vystėsi per pastaruosius du šimtus metų. Iš pradžių ji buvo suprantama kaip mokslas apie islamo kraštus, Indiją ir Kiniją. Šis mokslas taip pat neretai būdavo tendencingai vertinamas, supriešinant minėtus kraštus su Vakarais, pastaruosius iškeliant arba sumenkinant. Dabar neretai atsisakoma žodžio „orientalistika“, nes jis asocijuojasi su europocentrizmu, mat tyrimo objektai įsivaizduojami kaip esantys į rytus nuo numanomo centro – Europos. Vietoj to siūloma vartoti neutralesnį terminą – Azijos studijos.

Ateities Azijos studijų uždavinys – atrasti ir daugiau tyrinėti kitas šalis: Mianmarą, Tailandą, Laosą, khmerų kraštą (Kambodžą), Vietnamą, Indoneziją ar Malaiziją – būtent tas Azijos dalis, apie kurias buvo dar mažai žinoma XIX a. Vis labiau linkstama prie to, bet čia slypi ir paradoksas – norint labiau susipažinti su šiomis šalimis, pirmiausia reikia gerai pažinti ir senuosius regionus – Indiją ir Kiniją, nes šie yra kultūriškai užgožiantys ir istoriškai gyvybiškai paveikę pastaruosius Rytų kraštus. Pavyzdžiui, jeigu norime suvokti ir įvertinti Indonezijos kultūrinį grožį, būtina išmanyti pietų Indijos kultūrą, Indonezijai padariusią ankstyviausią civilizacinę įtaką, vėliau kinų emigracijos bangas ir galiausiai – islamo kultūrą, kuri veikia salas nuo XIV a.

– *Žodžio „religija“ atitikmuo Vedose yra dharma – šventas įstatymas. Religijos sąvoka neretai suprantama kaip paklusimas kokiam nors „stabui“, „stabams“, o kartais iškreiptai suprantama kaip kokių nors fundamentalistų įrankis (pavyzdžiui, islamo atveju). Kaip apibūdintum „religijos“ esmę ir tikslą?*

– Pasakysiu apibrėžimą, kuris siejamas su tokiais mąstytojais kaip Eliade ar Otto. Šis apibrėžimas man gana patinkantis: religija – tai kažko sakralaus, šventenybės pasireiškimas. Sakralumas, kad ir kas tai būtų, gali būti vieta, asmuo, idėja ar Dievas. Ne visos religijos kaip institucija pripažįsta Dievo buvimą, bet pripažįsta kažką reikšmingo, į ką kreipiamos tikinčiojo pastangos.

Netikintis arba neturintis „religinės klausos“ nesunkiai galėtų tvirtinti, kad sakralybė yra natūralus reiškinys, t. y. supaprastinamas arba paaiškinamas kažkuo kasdienybėje, bet būtent dėl apreiškimo vaizduotės bet kokio objekto potenciali galia pavirsti šventenybe ir yra nenutrūkstamas religijos šaltinis.

Žinoma, yra ir kitų religijos apibrėžimų, kurie sakytų, kad religija yra žmonių suvienijimo pavidalas, įprasminantis bendrabūtį ir, svarbiausia, sutelkiantis susirinkti. Tai sociologinis religijos apibrėžimas. Taip pat gali būti teologinis apibrėžimas. Jei kalbėtume krikščionybės kontekste, religija yra Dievo dovana ir meilės išraiška, atsiradusi apibrėžtu momentu istorijoje.

Remiantis indiškuoju apibrėžimu, žodis „religija“ siejasi su *dharma*. Dharma yra tai, kas palaiko ir išlaiko, mat žodis kilęs nuo sanskritiško veiksmožodžio *dharayati* („palaikyti“). Mus pasaulyje palaiko daug dalykų. Pirmasis tą palaikymą teikia Dievas, palaiko mūsų santykiai su žmonėmis, palaiko fiziniai dalykai, mūsų pareigos, tad dharma suvokiama kiek plačiau nei religija.

– *Poetas Donaldas Kajokas yra minėjęs, kad tam tikrų atsakymų ieškojo krikščionių religijoje, bet ten jų nerado, tad panirė į Rytų filosofiją. Galiausiai savo ieškojimuose suprato, kad visur kalbama apie tą patį, tik skirtingais vardais. Ar orientalistikos ir katechetikos studijos analizuojant tam tikras idėjas – tai raktas į gilesnės žmonijos sukauptos išminties pažinimą?*

– Rytietiški mokymai pirmiausia išsiskiria tuo, kad apie juos sukaupia itin daug rašytinių šaltinių. Azijoje egzistuoja tūkstančiai knygų ir tekstų. Pavyzdžiui, Naujasis Testamentas susideda iš 27 knygų, visas veikalas nesunkiai telpa į delną. Palyginkime: Rytų Azijoje autoritetingas budistinis tekstų rinkinys „Taišo“ apima 2 920 tekstų, kurie labai skirtingos apimties. Pavyzdžiui, itin autoritetinga „Avatamsaka sūtra“ – kelis kartus ilgesnis tekstas nei visas Naujasis Testamentas, detalai pateikiantis budistinio pasaulio viziją; ir tai tik vienas iš daugelio kitų svarbių tekstų. Teksto ilgis negarantuoja kokybės, tačiau kaip ir išvažiuojant į kitą šalį gaunama nauja patirtis, taip ir skaitant kitonišką tekstą ateina paralelės, dėl kurių naujai regi tekstą ir gyvenimą.

– *Esi poliglotas, greitai išmoksti naujus žodžius, gali skaityti senosiomis graikų, lotynų, slavų, sanskritu ir kito-*

mis kalbomis. Pasidalink, kaip Tau pavyksta įsiminti naują žodyną, galbūt turi kokių nors patarimų ar esi susikūręs savitą sistemą, kaip lengviau „pajausti“ kalbą, išmokyti naujus žodžius?

– Mano sistemos pagrindas – žodžių klasifikavimas į grupes. Stengiuosi visus žodžius pagal reikšmę klasifikuoti į penkias, šešias grupes. Tai yra: veiksmas, daiktas, savybės, erdvės ir laiko žodžiai bei visi likę (prielinksniai, jungtukai ir kt.).

Tačiau žodžius klasifikuoju ne tik pagal prasmę, bet ir pagal morfologiją. Pavyzdžiui, lietuviškas žodis „eiti“ atitinka kitų kalbų žodžius *aller, gehen, idti, andare* ir t. t. Tačiau „eiti“ savo sandara (morfologija) lietuvių kalboje susijęs ir su žodžiais „įeiti (įėjimas)“, „išeiti (išėjimas)“, „praieiti (praėjimas)“ ir t. t., o kitose kalbose atitinkamas prasmės gali išreikšti morfologiškai skirtingi žodžiai, pavyzdžiui, prancūziškai – *entrée, sortie, passage*. Todėl atitinkamoje kalboje dėl mnemonikos naudinga klasifikuoti žodžius ne tik pagal prasmę, bet ir pagal morfologiją, pavyzdžiui, lietuviškus žodžius „eiti“, „įeiti“, „išeiti“ ir „praieiti“ atmintyje klasifikuoju į vieną grupę pagal jų vienodą šaknį, o prancūzų kalboje to negalėčiau atlikti. Skirtingose kalbose egzistuoja skirtingas ryšys tarp prasmės ir sandaros. Apibendrinant mano patarimas toks, kad kiekvienas besimokantis kalbų pasidarytų asmeninę sistemą, susigalvotų įrankį, kuris jam padėtų.

– *Evangelijoje pagal Joną rašoma: „Pradžioje buvo Žodis. Tas Žodis buvo pas Dievą, ir Žodis buvo Dievas.“ Paprastai kalba apibūdinama kaip komunikacijos, socialinė priemonė. Šventraščiuose, pavyzdžiui, Vedose, iškeliama gilesnė kalbos prasmė – žodis turi atliepti Dievą, garsu susijungti su Juo. Kas Tau yra kalba ir ką asmeniškai viduje atveria sanskritas ar kitos kalbos, sanskrito giesmės?*

– Teologiškai žodis „kalba“ nesunkiai tapatinamas su Dievu, kaip minėtoje pirmoje Evangelijos pagal Joną eilutėje, čia ji išreiškiama kaip *logos*. Prisiminkime lotynišką šio žodžio variantą – veiksmožodį *lego* ir iš to kilusį konstruktorių – *lego* daleles arba kitus bendrašaknius žodžius, tokius kaip *katalogas* – surikiavimas. Dievas čia pasirodo ne tik kaip kalba, bet ir kaip tvarkos bei kūrybos nešėjas, pasaulio kūrėjas.

Kalba mus tarsi valdo ir kontroliuoja. Dabar renku žodžius ir stengiuosi pasakyti kažką prasmingo, čia ji veikia tarsi būtybė – galiu tikėtis, kad ateis įkvėpimas ir pasakysiu vieniokius ar kitokių žodžius. Indijoje kai kur kalba lygiai taip pat suvokiama kaip Dievas. Yra ir ankstyvų sanskrito himnų iš „Rigvedos“, kur kalba – *Vač* – laikoma dievybe. Didelį veikalą šiai temai yra paskyręs V a. indų mąstytojas Bhartharis, jo pradžioje yra minčių, primenančių Evangeliją pagal Joną.

Sanskrite yra daugybė terminų, detalai apibūdinančių psichologinius reiškinius, kurie neretai vakarietiškoje kalbose niveliuojami. Pavyzdžiui, *samatha* reiškia „proto nuraminimą“, *vipaśyanā* – „intuiciją, įžvelgimą“, *samādhi* – „panirtį“, *dhyāna* – „dėmesio sutelkimą“, *bhavana* – „būsenos keitimą“ ir pan. Nors visi šie terminai gali būti verčiami vienu žodžiu – „meditacija“.

– *Žmogus yra būtybė, kuri nori pažinti save ir pasaulį, tačiau kartu yra linkusi kontroliuoti tai, ko nesuvokia proto. Senovėje mitopoetinė pasaulėjauta padėdavo užmegzti ryšį su anapusiniu pasauliu. Ar filosofijos mokslu simbolių, vaizdinių, įvaizdžių kalba padeda praplėsti pažinimo ribas?*

– Nemažai Vakarų filosofų skeptiškai žiūri į mitą – jį laiko netgi ne filosofiniu dalyku, neretai daroma chrestomatinė perskyra tarp mito ir filosofijos, tvirtinant, kad filosofija atsirado įveikus mitinį mąstymą. Tačiau mitas niekur neišnyksta, gyvename apsupti pasakojimų, kurie lemia mūsų pasirinkimus, mąstymą, ugdo vaizduotę. Kad ir dabar nusprendėme sėdėti ne ant bet kokio, bet ant vaidilutės, Vytauto Didžiojo motinos Birutės kalno. Arba netoliese esanti Roberto Antinio skulptūra „Eglė žalčių karalienė“ primena Eglės žalčių karalienės mitą, kuris traukia mintyse bei vaizduotėje regėti ir atkurti šį sužetą dabartyje. Jis leistų padaryti ne vieną filosofinę įžvalgą apie gyvenimo trapumą, šeimos svarbą, išdavystę, žmogaus santykį su aplinka ir t. t.

Bet nereikia net ir praeities pasakojimų. Įdomu stebėti, kaip pajūrio žmonėse skleidžiasi jūros mitologema, kad ir važiuojant autobusu iš Klaipėdos į Palangą – vairuotojas ant lango yra pasikabinęs kapitono simboliką. Palangoje daug

kur pastatai išmarginti banguotais raštais, daugeliui gyvenančių čia jūra yra pragyvenimo šaltinis vasarą, nuomojant butus, ką ir kalbėti apie tai, kad ji – įkvėpimo šaltinis. Prie jos galima leisti visą dieną – pabūti, pailsėti ar pasiguosti. Dar vienas momentas – tai Šventosios bažnyčios sąsajos su jūra, bažnyčios fasadas primena labai aukšto laivo priekį, o įėjus vidun iš Šventosios miestelio vasaros šurmulio ji tuščia, žmonių čia beveik nėra, tačiau jos centrinės navos (lotyniškai – laivo!) itin erdviame viršuje atsiveria Juozo Vosylius tarp bangų ir žvaigždžių nutapyta Mergelė Marija Jūrų Žvaigždė. Tokį titulą turi ir bažnyčia, netgi pats Mergelės Marijos vaizdavimas čia ne visai tradicinis, ji primena deivę, kuri valdo stichiją ir ramiai žvilgsniu bei gestais ramina kiekvieną užėjusį.

– *Remiantis Vydūnu, sąmonė ir daiktingumas sudarą vieningą būtį, „iširodo esą jos kraštutimumu du“. Jis neskirsto materialaus pasaulio ir sąmonės į dvi skirtingas realybes, bet apima jas kaip vieną didingą reiškinį. Vienur sąmonė siejama su žodžiu „siela“, kitur su aptemusiu ar nušvitusiu protu. O kaip įvardintum, kas yra sąmonė, ar tai vienoda duotybė visoms gyvoms būtybėms (gyvūnams, augalams, mineralams), ar ji yra labai individuali?*

– Ar tai būtų žmogaus, augalo ar drugelio sąmonė, tvirtinčiau, kad sąmonei būdingas mąstymas, kad ji reiškiasi dėmesiu, dėl sąmonės patiriamas skausmas, šaltis, karštis ir t. t. Sąmonė susijusi su intencionalumu, su objekto kryptingumu į kažką (x apie y) arba objekto sugebėjimu patirti (x patiria y). Ten, kur yra sąmonė, vyksta srautas ir kažko patyrimas. Jeigu sakome, kad akmuo neturi sąmonės, tai akmenyje nebus skausmo, akmenyje nebus pamąstymo.

Ar yra aukštesnės ir žemesnės sąmonės? Tam tikrais aspektais žmogus gali padaryti, ko negali kitos būtybės, bet dažnai jis nesugeba to, ką lengvai atlieka kitos būtybės. Pavyzdžiui, medžiai komunikuoja šaknimis, jomis tarpusavyje susisiekiama dideliais atstumais, perduodami vienas kitam vandenį, mineralus, pranešdami apie gresiančių pavojus, nusilpusius medžius šaknimis aprūpina gyvybingesni ir drūtesni medžiai. Tad gal nesuklystume, jeigu pasakytume, kad jie yra politiškesnės būtybės, nei kitados taip apie žmogų yra pasakęs Aristotelis? O bakterijos taip pat kalbasi ir elgiasi įvairiais būdais, kooperuodamos tarpusavyje... Sąmoninga būtybė yra jaučianti ir, svarbu, atsakinga už kitas. O sąmonė ir jos raiška neaprepiama skirtinga, priklausomai nuo kūno, kuriame ji skleidžiasi.

– *Platono dialoguose Sokratas kalba apie eidos (idėją). Filosofas suprato, kad tai neapibrėžiama – tobulo gėrio ir grožio idėjos kyla iš kito pasaulio, nepasiekiamo mūsų juslėms. Kaip remdamasis filosofijos žiniomis apibūdintum, kas yra tobulo grožio ir gėrio idėja?*

– Tobulo grožio ir gėrio idėjos susijusios su mąstymo sfera ir teologija, kur tai apibrėžiama kaip Dievas, visi kiti „gėriai“ bei „grožiai“ yra tik Dievo dovana, jo kūriniai.

Tačiau realybėje, kad ir šiuo kalbamuoju momentu, gėris ir grožis dažnai pasirodo kaip ilgesys, noras ir tikslas siekti gėrio ir grožio, bet šie visuomet yra tam tikru atstumu – tobulo gėrio ir grožio pasiekti tarsi neįmanoma, mat jie pasaulyje pasirodo netobulais vaizdiniais kaip priešais esanti koplyčia, šventykla ar medis. Jie yra geri ir gražūs, bet niekada nebus tiek gražūs ar geri, kad užgožtų ir pasiglemžtų į save, vis tiek bus kažkas aukščiau, tai yra erdvė dievop, kai, pavyzdžiui, žvelgi čia į jūrą nuo Birutės kalno arba klausaisi pušų ošimo.

Tad absoliutus gėris ir grožis būtų tai, nuo ko atsitraukti jau neįmanoma, taip siejamasi su vienu. Kai yra absoliutus gėris ir grožis, nieko nebetrūksta. Bet, žinoma, galime mąstyti dar kitaip: gėris ir grožis – tai akimirkos, kuriose telpa mūsų išreikštis. Bet kokį pasaulio objektą, kurį pastebime, regime tik tą akimirką ir toje erdvėje. Visas pasaulis ir tikrovė tuo metu ten ir telpa, ir neturime daugiau jokio atskaitos taško, kad sakytume, jog kažkas yra gražesnio ir geresnio negu tai, kur mes dabar esame: šiame pokalbyje yra absoliutus gėris ir grožis. Tai jau būtų čan – dzen suvokimas, kur dėmesys kreipiamas į dabar, neturint lūkesčio sulaukti laimės kada nors ateityje. Mūsų kelionė šiomis akimirkomis ir yra dieviško gėrio ir grožio pasireiškimas.

– *Jeigu gyvenimas būtų vienas didelis paveikslas, kaip jį nutapytum, remdamasis savo asmenine patirtimi, žiniomis, stebėjimu?*

– Vieno aiškaus vaizdinio ten nėra, bet mielių dalykų užtektinai. Gerai būtų, kad tolybėje būtų horizontas, nuteikiantis pakiliai ir pozityviai.